

25. ЦДІА в м. Києві, ф.1439. Чернігівське губернське жандармське управління, оп. 1, спр. 509. Уведомление окружных прокуроров о возвращении переписки и о прекращении дознаний подозреваемых в распространении нелегальной литературы и др. (25 квіт. – 2 черв. 1906 р.). – 434 арк.
26. Державний архів Харківської області, ф. 3. Канцелярія Харківського губернатора, спр. 1499. Дело о Павле Егоровиче Соловьеве, арестованном за распространение среди солдат в городе Харькове изданий Всероссийского крестьянского союза (2 серп. – 14 серп. 1906 р.). – 6 арк.
27. Київ, ЦДІАФ.1600. Помічник начальника Волинського губернського жандармського управління в Рівненському, Дубенському та Кременецькому повітах. Унтер-офіцер на жандармському пункті в м. Вишгороді, Кременецького повіту, оп. 1, спр. 635. Переписка с помощником начальника Волынского губернского жандармского управления в Ровенском, Дубенском и Кременецком уездах о распространении листовок Волынского комитета крестьянского союза «Господину сельскому старосте», о политическом настроении населения, политической проверке разных лиц и по другим вопросам (14 січ. – 27 груд. 1907 р.). – 450 арк.
28. ЦДІА в м. Києві, ф. 442, спр. 1646. Дело по обвинению сельскохозяйственного рабочего экономии Терещенко Тернового А. П. в чтении прокламаций мелкобуржуазной партии эсеров и Всероссийского крестьянского союза рабочим экономии Старой Осоте, Чигиринского уезда, Киевской губернии (2 лют. 1907 р. – 3 трав. 1908 р.). – 41 арк.
29. Державний архів Київської області, ф. 2. Канцелярія Київського губернатора, оп. 221, спр. 189. О революционной пропаганде по Васильковскому уезду (11 січ. – 16 квіт. 1906 р.). – 138 арк.
30. Державний архів Київської області, ф. 2. Канцелярія Київського губернатора, оп. 223, спр. 56. Про революционную пропаганду и о лицах, задержанных с преступными изданиями по Тарашанскому уезду (11 січ. – 27 жовт. 1907 р.). – 37 арк.
31. Державний архів Київської області, ф.1335. Волинське губернське жандармське управління, оп. 1, спр. 826. Дело о производстве дознания об арендаторах мельницы в с. Куськовцах Кременецкого уезда Поставчуках А. Й. и И. Д., обвиняемых в распространении листовки крестьянского союза «Письмо крестьянина Антона Горемыки к крестьянам» (7 трав. – 11 серп. 1907 р.). – 6 арк.
32. Ф.1335. Волинське губернське жандармське управління, оп. 1., 422, спр. 922. Переписка с Волынским губернатором, прокурором Житомирского окружного суда и Ковельским уездным исправником о распространении разными лицами нелегальной литературы. – Т. 3 (9 берез. – 12 трав. 1907 р.). – 701 арк. 420.
33. Бундак Е. А. Политизация сознания украинского крестьянства в годы революций // Государственная власть и крестьянство в XIX – начале XXI века : сб. ст. / отв. ред. А. И. Шевелькова. – Коломна : Моск. госуд. обл. соц.-гум ин-т, 2013. – С. 229–236.
34. Щербак А. П. 1905 год в Сумской уезде / А. П. Щербак // Пролетар. революция. –1926. – № 7. – Т. 54. – С. 122–139.

УДК 94:355 (477. 82) «1916»

Олександр Дем'янюк

Локалізація бойових дій 8-ї армії на території Волинської губернії під час наступальної операції Південно-Західного фронту влітку 1916 р.

Волинська губернія під час Першої світової війни стала місцем бойового зіткнення ворожих армій: російської, з одного боку, німецької та австро-угорської – з іншого. Тут упродовж чотирьох років тривали бойові дії різної інтенсивності, випробували новітню зброю, застосовували хімічні засоби знищення живої сили супротивника. Перебіг подій Першої світової війни на Волині нерозривно пов'язаний із 8-ю російською армією, яка в складі Південно-Західного фронту воювала тут. Проаналізовано бойовий шлях її підрозділів на території сучасної Волинської області й суміжних із нею теренів під час Брусиловського прориву влітку 1916 р.

Ключові слова: Перша світова війна, 8-ма армія, Волинська губернія, Південно-Західний фронт, Брусиловський прорив.

Дем'янюк Олександр. Локализация боевых действий 8-й армии на территории Волынской губернии во время наступательных операций войск Южно-Западного фронта летом 1916 г. Волынская губерния во время Первой мировой войны была местом столкновения вражеских армий России, Германии, Австро-Венгрии. Здесь четыре года велось боевые действия разной интенсивности, испытывалось новое вооружение, применялось химическое оружие. Непосредственными участниками боевых действий Первой мировой войны на Волини были подразделения 8-й русской армии, воевавшей в составе Юго-Западного фронта. Анализируется боевой путь ее подразделений на территории современной Волынской области и прилегающих к ней территорий по время Брусиловского прорыва летом 1916 г.

Ключевые слова: Первая мировая война, 8-я армия, Волынская губерния, Юго-Западный фронт, Брусиловский прорыв.

Demianiuk Oleksandr. Localization of the 8th Army's Military Actions at the Territory of Volyn' Region During the Offensive of the South-Western Front in the Summer of 1916. During the World War First Volyn' region became the place of the armed struggle of enemies' armies: on the one hand, there was Russian Army, whereas on the other hand, German and Austro-Hungarian Armies were present. During four years armed actions of the different intensity were continuing there and modern arms were tested as well as chemical weapons were used against the powers of the enemy. Volyn' events of the World War First are closely connected with the 8th Russian Army, which combated there as a part of the South-Western Front. In the article, military way of its departments at the territory of the modern Volyn' region and neighboring lands during the Brusylov's offensive in the summer of 1916 is analysed.

Key words: World War First, 8th Army, Volyn' region, South-Western Front, Brusylov's offensive.

Постановка наукової проблеми та її значення. Перша світова війна лише 1914 р. оминула Волинський край, завдавши мінімальної шкоди окремим прикордонним населеним пунктам губернії. Наступного, 1915 р., Волинь остаточно ввійшла до театру бойових дій великої війни. Волиняни відчували на собі мобілізаційні заходи російського командування, пізнали біженський рух (евакуювалися і приймали в себе евакуйованих), зазнали поневірянь від активних бойових дій армій Антанти й центральних держав.

1916 р. волинська земля відчула наступальний потенціал Південно-Західного фронту російської імператорської армії та оборонні можливості німецького й австро-угорського війська. Значна частина Західної Волині була сплюндрована: відселено прифронтові села, а будинки розібрано на матеріал для фортифікаційних споруд, уціліле населення залучено до будівництва оборонних рубежів, територію помережено окопами та шляхами сполучення.

Під час наступальних операцій Південно-Західного фронту влітку 1916 р., а таких на Волині було кілька (різних за інтенсивністю, масштабами й значенням), тут воювали підрозділи 8-ї російської армії, яку в той час очолював генерал від кавалерії О. Каледін. Саме його частини вели наступ на Луцьк (Луцький прорив) і Ковель (ковельські битви). Локалізація бойових дій цієї армії дає змогу сьогодні, зі значним ступенем об'єктивності, підійти до аналізу подій столітньої давнини; пояснити наявність, здебільшого непорядкованих і забутих, військових поховань; нагадати про втрати великої війни, серед яких була значна кількість українців, а серед них – волинян.

Аналіз останніх досліджень цієї проблеми. За двадцять п'ять останніх років в Україні побачили світ роботи, автори яких долучилися до об'єктивного висвітлення дискусійних і маловивчених сторінок Першої світової війни, зокрема подій літа 1916 р. на території Західної Волині. Найпомітнішими з-поміж них стали розвідки В. Волковинського, А. Науменка, О. Реєнта [3]. Автори розглядають події столітньої давнини з позицій національної історіографії, нерідко полемізуючи з оцінками зарубіжних дослідників. Важливим сегментом досліджень сторінок військової регіональної історії стали роботи краєзнавчого характеру, в яких О. Соловійов, В. Кудь, Б. Заброварний, Б. Бернадський [24] деталізують конкретні події періоду Першої світової війни на Волині. Цікавими для дослідників видаються краєзнавчі конференції, результати яких публікуються в наукових збірниках [13].

Мета та завдання статті – з огляду на стан розроблення означеної проблеми проаналізувати бойовий шлях підрозділів 8-ї російської армії під час наступальних операцій Південно-Західного фронту влітку 1916 р., локалізувати місцеперебування та бої окремих частин 8-ї армії, з'ясуємо її роль у виконанні бойових завдань, визначених командуванням фронту.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Аналіз наявного науково-дослідницького доробку, який торкається подій на території Волинської губернії в перші воєнні роки, дає підстави резюмувати, що воєнні дії на українських землях розпочалися з Галицької битви, ініційованої російським командуванням для захоплення Галичини. Вдалі дії 3-ї армії (командувач – генерал від інфантерії М. Рузький), розміщеній в районі м. Дубна і 8-ї армії (командувач – генерал від кавалерії О. Брусилів), розташованої в районі м. Проскурова, дали змогу російським військам на початку вересня 1914 р. захопити Львів та Галич.

Події другої половини 1915 р., пов'язані з утратою Луцька, його нетривалим звільненням від австро-угорського війська, остаточно визначають тереном бойових дій 8-ї армії Західну Волинь. У вересні 1915 р. для зміцнення правого флангу 8-ї армії в район Степаня скеровано ХХХ армійський корпус на чолі з генералом А. Зайончковським. Тоді ж командувач армії вирішив, що настав слушний час для підготовки та проведення контратаки на австро-угорські війська.

Генерал від кавалерії О. Брусилів розробив план контратаки ворога із залученням особового складу ХХХ і ХХХІХ армійських корпусів, 7-ї кавалерійської та 4-ї Залізної стрілецької дивізій. Кінцевою метою контрнаступу визначено перенесення фронту на лінію річок Стир та Іква й відвоювання населених пунктів Луцьк і Рожище [24, с. 46].

Однак на Волинському Поліссі великі сухопутні й кавалерійські сили таємно перекидати було складно. Тому командувач 8-ї армії змушений був діяти за обставинами поточного моменту. Щоб не дати німцям вклинитися у свій правий фланг і відірвати його від 3-ї армії, О. Брусилов змушений був розтягти правий фронт армії до Колок і далі до Кухоцької Волі [1, с. 166].

Так, отримавши 2-гу стрілецьку дивізію в підсилення свого правого флангу, він сформував XL армійський корпус і поставив перед завдання відвоювати у ворога м. Чорторийськ та залізничну станцію. Унаслідок удало спланованої операції 14-та німецька піхотна дивізія, яка стояла на лівому березі р. Стир від Рафалівки до Чорторийська, була повністю розбита.

Загалом унаслідок осінньої операції 1915 р. 8-а армія генерала від кавалерії О. Брусилова зайняла фронт на лінії Кременець – Дитятичі – Дубно – Перешів – Хромяково – Богуславка – Куликовичі – Чорторийськ – Більська Воля – Локниця [21, с. 187].

Звертаючися до періоду наступальної операції Південно-Західного фронту влітку 1916 р., вкажемо на те, що в розпорядженні генерала від кавалерії О. Брусилова (тоді – головнокомандувача цього фронту) було чотири армії (згідно з розташуванням на фронті з півночі на південь): 8-ма, командарм – генерал від кавалерії О. Каледін; 11-та, командарм – генерал від кавалерії В. Сахаров; 7-ма, командарм – генерал від інфантерії Д. Щербачов; 9-та, командарм – генерал від інфантерії П. Левицький [18]. Серед них у межах Волині розташовувалися 8-ма і частково 11-та армії.

До складу 8-ї армії, яка займала фронт на ковельському напрямку від с. Островська, де межувала з 3-ю армією (командувач – генерал від інфантерії Л. Леш) Західного фронту, до с. Богуславки входили: IV кавалерійський корпус (7-ма, 16-та кавалерійські, 2-га козацька Зведена, 3-тя Кавказька козацька дивізії) (командир – генерал-лейтенант Я. фон Гілленшмідт), V кавалерійський корпус (11-та, 12-та кавалерійські, Оренбурзька козацька дивізії) (командир – генерал-лейтенант Л. Вельяшев), XLVI армійський корпус (77-ма і 100-та піхотні дивізії) (командир – генерал-лейтенант М. Істомін), XXX армійський корпус (71-ша і 80-та стрілецькі дивізії) (командир – генерал від інфантерії А. Зайчковський); на луцькому напрямку від с. Богуславки до с. Детиничі перебували: XXXIX армійський корпус (102-га і 125-та піхотні дивізії) (командир – генерал від інфантерії С. Стельницький), XL армійський корпус (2-го і 4-та Залізна стрілецькі дивізії) (командир – генерал-лейтенант М. Кашталінський), VIII армійський корпус (14-та і 15-та піхотні дивізії) (командир – генерал-лейтенант В. Драгомиров), XXXII армійський корпус (командир – генерал-лейтенант І. Федотов) [2, с. 6–7; 20, с. 308–310; 16, с. 142].

Окрім того, у резерві 8-ї армії стояли частини 100-ї стрілецької дивізії в районі Степані, 7-ї кавалерійської дивізії в районі Деражні, 2-ї Фінляндської стрілецької дивізії та 12-ї кавалерійської дивізії південніше Рівного.

Арміям генерала від кавалерії О. Каледіна протистояли: 270 резервний полк, 9-та і 1-ша кавалерійські дивізії, 11-та гонведнська кавалерійська дивізія, Польський легіон, 127-ма бригада 53-ї піхотної дивізії, 26-та ландвернська дивізія, 10-та кавалерійська дивізія, 4-та піхотна дивізія, 4-та гонведнська кавалерійська дивізія, 37-ма гонведнська кавалерійська дивізія, 2-га піхотна дивізія, 70-та гонведнська бригада 11-ї піхотної дивізії, 7-ма кавалерійська дивізія, 36-та ландвернська бригада, 46-та піхотна дивізія. У резерві за Луцьком стояли 13-та піхотна дивізія та бригада 11-ї піхотної дивізії.

Генерал від кавалерії О. Брусилов напередодні наступу наказав підготувати по одному ударному плацдарму в усіх своїх військових підрозділах. Такі дії мали ввести в оману противника й відволікти чи швидше дезорієнтувати його щодо напрямку головного удару російського війська. Як зазначав сам головнокомандувач: «У меня было решено нанести главный удар в 8-й армии, направлением на Луцк, куда я и направлял мои главные резервы и артиллерию, но и остальные армии должны были наносить каждая хотя и второстепенные, но сильные удары, и, наконец, каждый корпус на какой-либо части своего боевого участка сосредоточивал возможно большую часть своей артиллерии и резервов, дабы сильнейшим образом притягивать на себя внимание противостоящих ему войск и прикрепить их к своему участку фронта» [1, с. 189].

За задумом генерала О. Брусилова, 8-ма армія мала атакувати двома ударними групами. Сарненська група в складі XLVI-го армійського, IV і V-го кавалерійських корпусів, діючи в напрямку Сарни – Ковель, повинна була прорватися до Ковеля. Рівненській групі 8-ї армії в складі XL та VIII-го армійських корпусів відводилася допоміжна роль: із півдня наступом через Луцьк на Ковель узяти в лещата війська ворога. Так, у зоні відповідальності сарненської групи в росіян було 14 400 багнетів і 6526 шабель проти 27 500 багнетів й 9 700 шабель у ворога [20, с. 309].

22 травня 1916 р. з 4-ї години ранку по всьому Південно-Західному фронту був проведений артобстріл позицій ворога. У зоні розташування окремих підрозділів 8-ї армії він тривав до 29 години. Унаслідок артобстрілу порушено окопи першої і частково другої ліній [9].

Утім найуспішніше прорив було здійснено саме на луцькому напрямку силами 8-ї армії генерала від кавалерії О. Каледіна, у якому з російського боку брало участь близько 170 тис. бійців. 4-та австрійська армія ерцгерцога Йосифа-Фердинанда, задіяна в боях проти армії генерала О. Каледіна складалася з 116 тис. бійців.

25 травня 1916 р. 125-та дивізія і 1-ша бригада 102-ї дивізії після важкого бою заволоділи ст. Ківерці й рухалися в напрямку Луцька [10, с. 71]. 28 травня полки 125-ї і 102-ї піхотних дивізій захопили Рожище, узявши в полон понад 1000 німецьких солдат. До липня лінія фронту тут встановилася по р. Стохід, за 18–20 км на захід від Рожищ.

На ділянці XL армійського корпусу вдалося оволодіти першою укріпленою смугою австрійців завглибшки до 2 км. Їхнє військо знищили поблизу Жорнищ і Олики X корпус – центр 4-ї австро-угорської армії. В інших місцях прориву атаки першого дня успіху не мали. XL армійський корпус, розвиваючи успіх, 24 травня 1916 р. за сприяння VIII армійського корпусу зайняв другу укріплену смугу, а наступного дня, переслідуючи 2-гу і 70-ту австрійські дивізії, оволодів Луцьком.

На луцькому напрямку командарм 8-ї армії, генерал від кавалерії О. Каледін тримав у резерві 12-ту кавалерійську дивізію генерал-майора барона К.-Г. Маннергейма. Незважаючи на прохання барона ввести резерв у бій, генерал від кавалерії О. Каледін не дозволив цього зробити. Лише 27 травня 12-та кавалерійська дивізія отримала завдання командарма – форсувати Стир на південь від Луцька, дійти до Володимира-Волинського й відсікти комунікації ворога [11, с. 59].

Натомість на ковельському напрямку в районі Рафалівка – Костюхнівка 23–26 травня 1916 р. тривали важкі бої. Зокрема, під Костюхнівкою, після переміщення полків Ю. Пілсудського в район Копче – Щебен, тут продовжувала битися польська бригада під команду полковника Е. Ридз Смігли.

V Сибірський армійський корпус у районі с. Колки та XXX армійський корпус біля с. Рафалівки довго не могли здолати оборонні рубежі противника та прорватися до Стоходу. Лише 26 травня 1916 р. бійці 80-ї піхотної дивізії зайняли Колки, Розничі, Копилля. Директива штабу Південно-Західного фронту від 26 травня містила такі вказівки: «Всей кавалерии, в особенности 4-му корпусу, во что бы то ни стало, невзирая ни на какие потери, пробиться в тыл противника» [19, с. 242]. 28 травня австрійські підрозділи перейшли в контрнаступ під Колками для того, щоб закріпити фронт на р. Стир.

Після вдалого наступу на Луцьк 26 травня 1916 р. головнокомандувач Південно-Західного фронту, генерал від кавалерії О. Брусилов видав директиву № 1594, у якій поставив завдання перед 8-ю армією – закріпитися на р. Стир, на ділянці Сокол – Рожище – Луцьк – Торговиця й розвинути наступ: правим флангом на Островські – Нові Червища – Кашівку – Сокол, а лівим флангом у напрямку Торговиця – Демидівка. Унаслідок цієї наступальної операції російські військові вийшли до р. Стохід у районі с. Мильська. Тут вони перебували до липня 1916 р.

Хоча кіннота генерал-лейтенанта Я. фон Гілленшміда ще 24 травня прорвалася в тил німецьких військ, нав'язавши ворогу боротьбу за Ковель, інші частини обох фронтів її не підтримали. Зокрема, XLVI армійський корпус вів поодинокі бої під Чорторійськом, XXX армійський корпус, захопивши с. Колки, утримував фронт до с. Навіз. Відбувалися сутички німецьких і російських кавалеристів у районі Ратного, Кортеліс, Замшан [6, с. 54].

Однак росіяни не зуміли забезпечити взаємодію активних ділянок прориву, відділених позиційним фронтом. Російська кіннота впродовж трьох днів намагалася пробитися до Ковеля через завали колючого дроту, знищення яких не було проведено через відсутність на цьому відтинку важкої артилерії.

Тому генерал-лейтенант Я. фон Гілленшмід спробував підсилити авангардні частини артилерією. Так, гармати кавалерійських дивізій було передано в розпорядження командира XLVI армійського корпусу генерал-лейтенанта М. Істоміна: 2-га Зведена козацька дивізія віддала 8 гармат, у 3-й Кавказькій козацькій дивізії залишилося 4 гармати, у 7-й кавалерійській дивізії – 8 [19, с. 208].

16 червня 1916 р. ставка Верховного головнокомандувача російських військ прийняла рішення про необхідність розвивати успіх Південно-Західного фронту. Пріоритетним напрямком наступу було визначено м. Ковель, яке перебувало на межі дій армій Південно-Західного й Західного фронтів з продовженням наступу на Брест – Пружани.

Для цього розпорядження генерала від кавалерії О. Брусилова переходили війська гвардії та V Сибірський армійський корпус (6-та піхотна Сибірська, 50-та стрілецька дивізії) генерал-лейтенанта М. Воронова, який замінив XL армійський корпус.

Головнокомандувач Південно-Західного фронту намагався максимально ефективно використати свою тактичну перевагу. Зокрема, 8-ї армії він поставив завдання розбити ворога й оволодіти районом Городок – Маневичі. Генерал від кавалерії А. Каледін мав нанести головний удар на Ковель, допоміжний – на Володимир-Волинський. Однак значного успіху бойові дії російських військ не мали. Лінія фронту посунулася в бік Ковеля лише на 5–20 км і встановилася на межі Колки – Кисилин – Горохів.

Натомість німецьке командування, усвідомлюючи складність становища війська центральних держав на Східному фронті, почало стягувати нові сили з-під Вердена та знімати їх з Італійського фронту. Побоюючись утратити Ковель, німці й австро-угорці розпочали потужні контратаки російського війська, чим зірвали наступ на Ковель.

У зоні дії 8-ї армії вздовж залізниці в бік Ковеля вперше з'явилися свіжі німецькі дивізії – 11-та баварська та 108-ма піхотна. Слідом за ними в район Киселина передислокувався X німецький корпус, переведений сюди з Французького фронту. Потужні контратаки цих підрозділів примусили 8-му армію, що вже не мала резервів, зупинити успішне просування вперед [8, с. 544].

До 12 червня 1916 р. запеклі бої тривали в районі сіл Колки, Годомичі, Свидники, Затурці, містечка Рожище. Фронт установився по лінії Кисилин – Затурці – Локачі – Свинюхи [26, с. 37]. По обидва боки фронту розпочалося перегрупування сил, поповнення бойових арсеналів, прибуття щойно мобілізованих.

Тривали бої і в південній частині Волинської губернії. У районі Горохів – Берестечко – Пляшева наступ здійснювали 7-ма піхотна дивізія V Сибірського армійського корпусу, 101-ша і 105-та дивізії XXXII армійського корпусу [4].

З тактичних міркувань головнокомандувач фронту генерал від кавалерії О. Брусилов сформував нову армію – Осібну. Для цього зі складу 8-ї армії виведено V Сибірський та XXX армійські корпуси. Для нової армії поставлено завдання заволодіти Ковелем. Вона діяла на стику 3-ї та 8-ї армій.

15 липня 1916 р. було відновлено загальний наступ Південно-Західного фронту, розпочато т. зв. 1-шу Ковельську битву [5]. Тут 8-ма армія вела бої в районі с. Кошева та в напрямку Володимира-Волинського. У цих боях відзначився VIII армійський корпус генерал-лейтенанта В. Драгомирова, який разом із частинами XL армійського корпусу розгромив 4-ту австрійську армію генерала Терстянського. Не очікуючи такого результату, генерал від кавалерії О. Каледін призупинив наступ, затіявши підтягування резервів. Після відновлення наступу частини генерал-лейтенанта А. фон Лінзінгена (перекинуто резервний корпус генерала К. Літцмана) не дали росіянам розвинути попередній успіх і підійти до Володимира-Волинського. Загалом генерал-лейтенантові В. Драгомирову вдалося захопити в полон двох генералів, 320 офіцерів, 9 тис. вояків [12].

Росіяни вдало атакували ворожі війська 18–19 серпня 1916 р., коли три правофлангові армії (3-тя, 8-ма, Осібна) Південно-Західного фронту одночасно розпочали наступ на позиції ворога. 8-ма армія наступала на Володимир-Волинський, аби обійти Ковель із півдня. Атакував V Сибірський армійський корпус. Утім успіх у районі Шельвова, Бубнова, Коритниці був нетривалим і швидко втрачений унаслідок німецьких контратак. Наприкінці серпня наступ усіх трьох російських армій на Стоході був невдалим, і надалі переваги над ворогом досягти не вдалося.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, бойовий шлях 8-ї російської армії безпосередньо пов'язаний із територією Волинської губернії. Саме тут військові підрозділи армії (командарм – генерал від кавалерії О. Каледін) у складі Південно-Західного фронту брали участь у наступальних операціях на Луцьк, Володимир-Волинський, Ковель улітку 1916 р. Бойові підрозділи 8-ї армії на початку наступу були поділені на дві групи – Рівненську й Сарненську з відповідними наступальними завданнями на луцькому та ковельському напрямках. Значною видається роль вояків 8-ї армії в реалізації завдань головнокомандувача Південно-Західного фронту. Адже на цю армію випав найбільший тягар бойових дій на Волині, що позначилося на її втратах.

Джерела та література

1. Брусилов А. А. Мои воспоминания / А. А. Брусилов. – Изд. 4-е. – М. : Воениздат, 1946. – 264 с.
2. Брусиловський прорив на Волині: факти, цифри, дати, документи, матеріали, карти, телеграми, мемуари, фотографії, раритети / упоряд. І. Пасюк. – Луцьк : ПВД «Твердиня», 2006. – 96 с.
3. Волковинський В. М. Бойові дії на українських землях у роки Першої світової війни / В. М. Волковинський // Укр. іст. журн. – 2004. – № 4. – С. 38–56;
4. Гильчевский К. Л. Боевые действия второочередных дивизий в мировую войну / К. Л. Гильчевский. – М. ; Л. : Гос. изд-тво отд. воен. лит., 1928 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://regiment.ru/Lib/A/6/1.htm>.
5. Дем'янюк О. Й. Бойові дії військ Південно-Західного фронту на Ковельському напрямку влітку 1916 р. / О. Й. Дем'янюк // Військ.-наук. вісн. – 2014. – Вип. 22. – С. 105–116.

6. Денисюк В. Т. Ратнівська земля: історико-краєзнавчий нарис / В. Т. Денисюк, І. О. Денисюк. – Луцьк : Надстир'я, 2003. – 452 с.
7. Заброварний Б. Окремі проблеми суспільно-політичної ситуації на Волині в роки Першої світової війни / Б. Заброварний, Б. Бернадський // Минуле і сучасне Волині та Полісся: Ковель і ковельчани в історії України та Волині // Матеріали XII Всеукр. наук. істор.-краєзн. конф. : зб. наук. пр. : у 2-х ч. Ч.1. – Луцьк : Надстир'я, 2003. – С. 304–306.
8. Зайончковский А. М. Первая мировая война / А. М. Зайончковский. – СПб. : ООО Полигон, 2002. – 878 с.
9. Кудь В. Успіх Першої світової вирішувався на Волині / В. Кудь // Волинь-нова. – 2006. – 3 черв.
10. Луцьку 900 років. 1085–1985 : зб. док. і матеріалів / упоряд. В. А. Наконечний та ін. – К. : Наук. думка, 1985. – 304 с.
11. Маннергейм К.-Г. Воспоминания / К.-Г. Маннергейм. – Мн. : ООО «Попурри», 2004. – 512 с.
12. Маннергейм К.-Г. Мемуары [Электронный ресурс] / К.-Г. Маннергейм. – М. : Вагриус, 1999. – Режим доступа : <http://militera.lib.ru/memo/other/mannerheim/index.html>.
13. Минуле і сучасне Волині та Полісся. Сторінки воєнної історії Маневиччини та Полісся : наук. зб. – Вип. 19 // Матеріали XIX Волин. обл. наук.-практ. істор.-краєзн. конф. – Луцьк : МП «Пульс», 2006. – 69 с.
14. Минуле і сучасне Волині та Полісся. Сторінки воєнної історії краю: наук. зб. – Вип. 30 : Матеріали XXX Всеукр. наук.-практ. істор.-краєзн. конф. – Луцьк : МП «Пульс», 2009. – 454 с.
15. Минуле і сучасне Волині та Полісся. Перша світова війна на Волині та Волинському Поліссі : наук. зб. : – Вип. 58: Матеріали 58 Міжнар. наук. конф. – Луцьк : МП «Пульс», 2016. – 261 с.
16. Науменко А. Кіннота 8-ї російської армії на початку Луцьк-Чернівецької операції Південно-Західного фронту / А. Науменко // Минуле і сучасне Волині та Полісся. Перша світова війна на Волині та Волинському Поліссі : наук. зб. – Вип. 58 : Матеріали 58 Міжнар. наук. конф. – Луцьк : МП «Пульс», 2016. – С. 142–143.
17. Науменко А. До історії бойових дій на Волині під час Першої світової війни / А. Науменко // Минуле і сучасне Волині та Полісся. Сторінки воєнної історії краю : наук. зб. – Вип. 30: Матеріали XXX Всеукр. наук.-практ. іст.-краєзн. конф. – Луцьк : МП «Пульс», 2009. – С. 160–164.
18. Науменко А. Прорив Південно-Західного фронту Російської армії у 1916 році та його воєнно-політичні наслідки / А. Науменко // Воєнна історія. – 2006. – № 1–3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.warhistory.ukrlife.org>.
19. Наступление Юго-Западного фронта в мае – июне 1916 года : сб. док. империалист. войны на рус. фронте (1914–1917). – М. : Воениздат, 1940. – 548 с.
20. Оськин М. Крах конного блицкрига. Кавалерия в Первой мировой войне / М. Оськин. – М. : ЭКСМО – Яуза, 2009. – 181 с.
21. Патер І. Союз визволення України: проблеми державності і соборності / І. Патер. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2000. – 288 с.
22. Реєнт О. П. Перша світова війна і Україна. / О. П. Реєнт, О. В. Сердюк. – К. : Генеза, 2004. – 480 с.
23. Реєнт О. П. Україна між світовими війнами (1914–1939). Події. Люди. Документи: Нариси історії : навч. посіб. / О. П. Реєнт, І. А. Коляда. – К. : Школа, 2004. – 544 с.
24. Соловйов О. Бойові дії на Волині в роки Першої світової війни / О. Соловйов // Наук. вісн. ВДУ. Іст. науки. – 1998. – № 1. – С. 46–50.
25. Соловйов О. М. Міста Волині у вирі фронтового життя Великої Європейської війни / О. М. Соловйов // Наук. вісн. ВДУ. Іст. науки. – 2000. – № 1. – С. 112–117.
26. Соловйов О. Економічне становище Волині в роки Першої світової війни / О. Соловйов // Наук. вісн. ВДУ. Іст. науки. – 1997. – № 2. – С. 35–40.

УДК 947.072.5(477.82)»18»

Оксана Каліщук

Українські січові стрільці про Волинь часів Першої світової війни

У статті йдеться про мемуарну літературу, в якій описано Західну Волинь у роки Першої світової війни. Головно розглянуто твори, які належать українським січовим стрільцям Західної Волині, коли вона перебувала під австрійською владою. Проаналізовано їх особливості як історичного джерела.

Ключові слова: Волинь, українські січові стрільці, спогади.

Каліщук Оксана. Украинские сечевые стрелцы о Волини времён Первой мировой войны. В статье рассматривается мемуарная литература, в которой описано Западную Волинь в годы Первой мировой войны. В основном речь идет о произведениях, принадлежащих украинским сечевым стрелцами, которые находились на Западной Волини, когда она находилась под австрийской властью. Анализируются их особенности как исторического источника.

Ключевые слова: Волинь, украинские сечевые стрелцы, воспоминания.